

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 2

The 2nd STOU Graduate Research Conference

ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายของอนุญาโตตุลาการแก้สัญญาสัมปทานของรัฐ

The Problem of Applicable Law by Arbitration under Concession Contracts of State

พัฒนชัย แสนกกล้า (Pattanachai Saenklar)* ธวัชชัย สุวรรณพานิช (Thawatchai Suvanpanich)**

สุนทร มณีสวัสดิ์ (Sunthorn Maneesawat)***

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อให้ทราบถึงแนวทางในการระงับข้อพิพาทอันเนื่องมาจากสัญญาสัมปทานโดยอนุญาโตตุลาการ โดยศึกษาเปรียบเทียบกับแนวทางระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการในต่างประเทศ (2) เพื่อให้ทราบถึงกฎหมายที่ใช้บังคับกับสัญญาสัมปทาน โดยศึกษาเปรียบเทียบกับต่างประเทศ และ (3) เพื่อปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับอนุญาโตตุลาการ โดยเฉพาะการนำวิธีการอนุญาโตตุลาการมาใช้กับสัญญาสัมปทานของรัฐให้มีความชัดเจนและเป็นที่ยอมรับของคู่สัญญา

การศึกษาวิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงพรรณนาโดยใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก ผลการวิจัยพบว่า (1) การเลือกกฎหมายที่อนุญาโตตุลาการจะนำมาใช้ในการตัดสินชี้ขาดข้อพิพาทกรณีเป็นกระบวนการอนุญาโตตุลาการระหว่างประเทศ หากคู่สัญญามีได้กำหนดกฎหมายที่จะใช้บังคับกับสัญญาสัมปทานไว้ อนุญาโตตุลาการควรเลือกกฎหมายของประเทศต่างๆ ตาม “หลักว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมาย” แต่คู่พิพาทอาจจะตกลงให้อนุญาโตตุลาการตัดสินชี้ขาดข้อพิพาทตาม “หลักแห่งความสุจริตและเป็นธรรม” ก็ได้ ทั้งนี้ต้องไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน (2) การตัดสินข้อพิพาทของอนุญาโตตุลาการในสัญญาสัมปทานในต่างประเทศมีการใช้หลักกฎหมายต่างๆ ในการอ้างอิงประกอบคำชี้ขาด อาทิเช่น หลักสุจริต หลักสัญญาต้องได้รับการปฏิบัติตามสัญญา หลักสัญญาที่ทำนอกเหนือขอบเขตอำนาจ หลักการเคารพสิทธิได้มา หลักการคุ้มครองระหว่างประเทศซึ่งสิทธิที่ได้มา หลักสิทธิในการเวนคืน หลักการชดเชยค่าทดแทน และหลักการชดเชยค่าเสียหาย เป็นต้น (3) สำหรับประเทศไทยก็มีการใช้หลักกฎหมายบางส่วนที่คล้ายคลึงกับต่างประเทศ โดยเฉพาะกรณีที่ข้อพิพาทจากสัญญาสัมปทานของรัฐมีความเกี่ยวข้องกับประโยชน์สาธารณะ การวินิจฉัยชี้ขาดก็ได้้นำหลักการต่างๆ ในกฎหมายมหาชนมาพิจารณาประกอบด้วย

คำสำคัญ กฎหมายที่นำมาใช้บังคับ อนุญาโตตุลาการ สัญญาสัมปทาน

* นักศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช pattanachais@gmail.com

** รองศาสตราจารย์ ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช lwasstha@stou.ac.th

*** ศาสตราจารย์ ประจำคณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

Abstract

The purposes of this study were as follows: (1) to know the concept of disputation by arbitration under concession contract and to study for compare with the concept of disputation arbitration in foreign country; (2) to know applicable law for concession contract and to study for compare with foreign country; and (3) for improve the law of arbitration and the importation of arbitration to the concession contract of state is clearly for the purpose of accepting all the parties.

This research is used descriptive method by mean of documentation research. Research finding weres as follows: (1) The selection of law by arbitrator in case of international arbitration, if they no agree applicable law for concession contract, arbitrator must be award follow to “The Conflict of Law” however, they could be agree to arbitrator award follow to “The Principle of Good Faith and Fair”, so that dose not conflict with “The Public Order or Good Morals”; (2) Award of arbitrator under concession contract of foreign country have taken all the principle of law such as: The Principle of Good Faith, Pacta Sunt Servanda, Ultra vires Contracts, The Principle of Respect for Acquired Rights, The International Protection of Acquired Rights, The Right of Expropriation; Compensation, and Reparation; (3) For Thailand, law of thailand resemble some part with the principle of foreign country law and specially in case of the disputation from the concession of state that concern with the public benefit also must be consider all the principle of the Public law .

Keywords: Applicable law, Arbitration, Concession contract

บทนำ

การพัฒนาเศรษฐกิจให้ก้าวหน้าและยั่งยืน จำเป็นจะต้องมีโครงสร้างพื้นฐานที่เพียงพอต่อความต้องการเป็นปัจจัยสนับสนุนสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอย่างยั่งยืนได้มีการกำหนดไว้อย่างบูรณาการในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 โดยแผนดังกล่าวได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานใน 3 ประเด็น ได้แก่ (1) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการให้บริการโลจิสติกส์ (2) การเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงานและแหล่งพลังงานทางเลือก และ (3) กรอบแนวทางการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในภาพรวม การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้ต้องอาศัยการลงทุนในระดับสูง รัฐบาลของประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศ ซึ่งขาดแคลนเงินทุน จึงมักเปิดส่วนร่วมให้แก่เอกชนเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ระบบสัมปทาน (Concession) เป็นรูปแบบหนึ่งของการเปิดให้เอกชนเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน หรือให้บริการสาธารณะต่างๆ เหล่านี้

การจัดทำสัญญาสัมปทานเพื่อประโยชน์ดังกล่าวข้างต้น ล้วนแล้วแต่มีผลกระทบต่อประโยชน์สาธารณะโดยตรง ดังนั้นเมื่อเกิดข้อพิพาทเกี่ยวกับสัญญาดังกล่าว ฝ่ายปกครองจึงต้องใช้ดุลพินิจพิจารณาอย่างรอบคอบว่าควรจะนำวิธีการระงับข้อพิพาทวิธีใดมาใช้ในกรณีที่เกิดข้อพิพาท วิธีการระงับข้อพิพาทวิธีหนึ่งซึ่งได้มีการนำมาใช้ คือ การระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการ วิธีการดังกล่าวเริ่มมีบทบาทและความชัดเจนมากขึ้นนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2530 เป็นต้นมา เมื่อมีการตราพระราชบัญญัติอนุญาโตตุลาการ พ.ศ.2530 อย่างไรก็ดี เมื่อมีการตราพระราชบัญญัติอนุญาโตตุลาการ พ.ศ.2545 ขึ้นมาใหม่ พระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวก็ยังมิได้กำหนดรายละเอียดของกระบวนการระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการไว้ในสัญญาทางปกครองไว้อย่างชัดเจน จึงทำให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการนำข้อตกลงว่าด้วยอนุญาโตตุลาการมาใช้ในสัญญาสัมปทาน ขอบอำนาจในการพิจารณาข้อพิพาทของอนุญาโตตุลาการ ประเภทของข้อพิพาทในสัญญาสัมปทานที่สามารถใช้การระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการ คุณสมบัติของผู้ที่จะมาทำหน้าที่เป็นอนุญาโตตุลาการในสัญญาสัมปทาน กระบวนการในการพิจารณาของอนุญาโตตุลาการ หลักกฎหมายที่อนุญาโตตุลาการจะนำมาใช้ในการพิจารณาข้อพิพาท รวมทั้งขอบเขตของศาลในการเข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินกระบวนการพิจารณาชั้นอนุญาโตตุลาการ

การพิจารณาของอนุญาโตตุลาการที่ผ่านมา มีกรณีปัญหาข้อพิพาทในสัญญาสัมปทานที่อยู่ในความสนใจของประชาชนทั่วไปหลายคดี อาทิเช่น กรณีปัญหาข้อพิพาทคดีโอทีวี ที่ศาลปกครองสูงสุดได้ตัดสินให้เพิกถอนคำชี้ขาดของคณะอนุญาโตตุลาการ ด้วยเหตุผลว่า คณะอนุญาโตตุลาการไม่มีอำนาจชี้ขาดในประเด็นแห่งคดี เนื่องจากการยอมรับหรือบังคับตามคำชี้ขาดในประเด็นแห่งคดี เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือกรณีปัญหาข้อพิพาทตามโครงการทางด่วนสายบางนา-บางพลี-บางปะกง ที่ศาลฎีกาได้พิพากษากลับคำพิพากษาของศาลชั้นต้นที่ให้การทางพิเศษแห่งประเทศไทยจ่ายเงินชดเชยค่าเสียหายจากความล่าช้าในการส่งมอบพื้นที่ก่อสร้างทางเป็นจำนวนหลายพันล้านบาท ด้วยเหตุผลว่าสัญญาเกิดจากการกระทำโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน จึงไม่มีผลผูกพันการทางพิเศษแห่งประเทศไทย และทำให้การทางพิเศษแห่งประเทศไทยไม่ต้องชำระค่าชดเชยความเสียหายให้แก่เอกชนตามคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการ ซึ่งกรณีตัวอย่างเหล่านี้ล้วนแล้วแต่สะท้อนให้เห็นปัญหาการระงับข้อพิพาทของอนุญาโตตุลาการในสัญญาสัมปทานทั้งสิ้น

ดังนั้น การระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการในสัญญาสัมปทานจึงเป็นประเด็นปัญหาที่น่าสนใจ เพราะการระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการเป็นระบบที่ยอมรับกันในระดับสากลและใช้กันอย่างแพร่หลายในธุรกิจและการค้า

ระหว่างประเทศ ซึ่งรัฐบาลเองต้องการให้ประเทศไทยมีการพัฒนาทางด้านการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศแต่กลับยังขาดแนวทางที่ชัดเจนในการระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการในสัญญาทางปกครองโดยเฉพาะสัญญาสัมปทาน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อให้ทราบถึงแนวทางในการระงับข้อพิพาทอันเนื่องมาจากสัญญาสัมปทานโดยอนุญาโตตุลาการ โดยศึกษาเปรียบเทียบกับแนวทางระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการในต่างประเทศ
2. เพื่อให้ทราบถึงกฎหมายที่ใช้บังคับกับสัญญาสัมปทาน โดยศึกษาเปรียบเทียบกับต่างประเทศ
3. เพื่อปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับอนุญาโตตุลาการ โดยเฉพาะการนำวิธีการอนุญาโตตุลาการมาใช้กับสัญญาสัมปทานของรัฐให้มีความชัดเจนและเป็นที่ยอมรับของคู่สัญญา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนาโดยใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก โดยทำการวิเคราะห์แนวทางระงับข้อพิพาท รวมทั้งกฎหมายที่อนุญาโตตุลาการใช้บังคับกับสัญญาสัมปทานทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทย เพื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบ (Comparative Analysis) ค้นหาความเหมาะสมกรณีที่ใช้กับประเทศไทย

ผลการวิจัย

1. การตัดสินชี้ขาดข้อพิพาทของอนุญาโตตุลาการอาจแบ่งได้เป็น 2 กรณี ดังนี้
กรณีแรก กระบวนการอนุญาโตตุลาการภายในประเทศ (Domestic Arbitration) ซึ่งคู่พิพาทต่างเป็นคนสัญชาติไทยด้วยกัน เช่น ระหว่างรัฐบาลไทย (ผู้ให้สัมปทาน) และเอกชนไทย (ผู้รับสัมปทาน) และเรื่องที่พิพาทก็เกี่ยวพันแต่เฉพาะประเทศไทย อนุญาโตตุลาการควรตัดสินชี้ขาดข้อพิพาทตามกฎหมายไทย ส่วนจะเป็นกฎหมายฉบับใดนั้นเป็นอีกปัญหาหนึ่งซึ่งอนุญาโตตุลาการจะต้องวินิจฉัยจากเนื้อหาของเรื่องที่พิพาทว่าเป็นเรื่องใดแล้วจึงนำกฎหมายที่เกี่ยวกับเรื่องนั้นมาใช้ตัดสิน
กรณีที่สอง กระบวนการอนุญาโตตุลาการระหว่างประเทศ (International Arbitration) ซึ่งคู่พิพาทอาจจะมีสัญชาติแตกต่างกัน เช่น ระหว่างรัฐบาลไทย (ผู้ให้สัมปทาน) และเอกชนต่างชาติ (ผู้รับสัมปทาน) และเรื่องพิพาทอาจจะเกี่ยวพันกันหลายประเทศ ในกรณีที่ข้อพิพาทที่อนุญาโตตุลาการต้องวินิจฉัยเกี่ยวพันกันหลายประเทศ หากคู่สัญญาได้กำหนด “กฎหมายที่จะใช้บังคับกับสัญญาสัมปทาน (Governing Law)” ไว้โดยเฉพาะว่าจะให้เป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมายประเทศใด อนุญาโตตุลาการก็จะผูกพันให้ต้องวินิจฉัยชี้ขาดตามบทบัญญัติของประเทศนั้น กฎหมายที่คู่สัญญาตกลงกำหนดไว้นั้นหมายถึง “กฎหมายสารบัญญัติ (Substantive Law)” ของประเทศนั้น ซึ่งจะบัญญัติกำหนดสิทธิและหน้าที่ต่างๆ ของคู่สัญญาไว้โดยเฉพาะ มิใช่หมายถึง “หลักกฎหมายว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมาย (Conflict of Laws)” ของประเทศที่กำหนดไว้ในกรณีที่คู่สัญญามีได้กำหนดกฎหมายที่จะใช้บังคับกับสัญญาสัมปทานไว้โดยเฉพาะและกฎหมายของประเทศต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรวมทั้งกฎหมายของประเทศไทยไม่ได้มีความแตกต่างกันในสาระสำคัญอันจะทำให้ผลของคำวินิจฉัยของอนุญาโตตุลาการเปลี่ยนแปลงไป ให้อนุญาโตตุลาการชี้ขาดไปตามกฎหมายไทย ส่วนจะเป็นกฎหมายฉบับใด อนุญาโตตุลาการก็ต้องไปพิจารณาเนื้อหาของเรื่องที่พิพาทอีกครั้ง

หากกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่พิพาทแตกต่างกับกฎหมายของประเทศอื่นที่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาทอนุญาโตตุลาการ ควรเลือกกฎหมายของประเทศต่างๆ ตาม “หลักกฎหมายว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมาย” อย่างไรก็ตาม อนุญาโตตุลาการ จะต้องใช้ดุลพินิจที่เหมาะสมในการเลือก ตามปกติหลักว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมายของประเทศที่อนุญาโตตุลาการอาจ พิจารณานำมาปรับใช้อาจแบ่งได้เป็น 2 แนวทาง

แนวทางแรก คือ หลักว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมายของประเทศที่เป็นที่ตั้งของการดำเนินกระบวนการพิจารณา ในชั้นอนุญาโตตุลาการ เนื่องจากการที่อนุญาโตตุลาการไปดำเนินกระบวนการพิจารณาในประเทศนั้น อนุญาโตตุลาการมีส่วน ในการใช้อำนาจตุลาการของประเทศนั้นด้วย อนุญาโตตุลาการจึงอาจต้องปฏิบัติตามกฎหมายของประเทศนั้นด้วย

แนวทางที่สอง คือ หลักว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมายของประเทศที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่พิพาทมากที่สุด เนื่องจากในกระบวนการอนุญาโตตุลาการระหว่างประเทศ บ่อยครั้งที่สถานที่ดำเนินกระบวนการอนุญาโตตุลาการเป็นเพียง เรื่องที่คู่พิพาทพยายามจะหาสถานที่ที่เป็นกลางซึ่งอาจจะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับคู่พิพาทหรือเรื่องที่พิพาทแต่อย่างใด จึง อาจจะทำให้การนำกฎหมายของประเทศนั้นมาใช้ในการตัดสินชี้ขาดข้อพิพาทเป็นการไม่เหมาะสมและอาจก่อให้เกิดผล อันเนื่องมาจากความคาดหมายของคู่พิพาทได้ จึงมีแนวคิดที่ว่าอนุญาโตตุลาการควรต้องใช้กฎหมายของประเทศที่มีความ เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเรื่องที่พิพาทมากที่สุด โดยอนุญาโตตุลาการจะต้องพิจารณาเนื้อหาของเรื่องที่พิพาทและปัจจัยต่างๆ ที่ เกี่ยวข้องอย่างไรก็ตาม ในบางกรณีคู่พิพาทอาจจะไม่สามารถตกลงกำหนดกฎหมายที่จะใช้บังคับกับสัญญาสัมปทานได้ หรือจะเห็นว่าการใช้กฎหมายของประเทศใดประเทศหนึ่งโดยเฉพาะอาจจะไม่เหมาะสมกับกิจการระหว่างคู่พิพาท คู่พิพาท อาจจะตกลงกันกำหนดให้อนุญาโตตุลาการตัดสินชี้ขาดข้อพิพาทตาม “หลักแห่งความสุจริตและเป็นธรรม” หลักดังกล่าว ให้อำนาจแก่อนุญาโตตุลาการสามารถตัดสินชี้ขาดข้อพิพาทโดยไม่ต้องยึดถือบทบัญญัติกฎหมายของประเทศใดประเทศ หนึ่งโดยเฉพาะ และสามารถตัดสินชี้ขาดข้อพิพาทไปตามที่ตนเห็นว่าเป็นธรรมต่อคู่พิพาทมากที่สุดเมื่อคำนึงถึงปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องข้อพิพาทนั้น แม้ว่าคู่พิพาทตกลงอย่างชัดเจนให้อนุญาโตตุลาการตัดสินตามหลักแห่งความสุจริตและเป็นธรรม โดยไม่ต้องตัดสินตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด แต่หากเป็นกรณีของ “กฎหมายที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยและ ศีลธรรมอันดีของประชาชน” อนุญาโตตุลาการไม่สามารถอาศัยหลักดังกล่าวหลีกเลี่ยงบทบัญญัติของกฎหมายได้ เนื่องจาก กฎหมายดังกล่าวถือว่ามีความสำคัญถึงขนาดที่คู่พิพาทไม่สามารถตกลงเป็นอย่างอื่นได้ นอกจากนั้น การหลีกเลี่ยง บทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนอาจเป็นผลให้คำชี้ขาด อนุญาโตตุลาการถูกเพิกถอนหรือถูกศาลปฏิเสธการยอมรับและบังคับใช้ อนุญาโตตุลาการจึงต้องตัดสินชี้ขาดข้อพิพาทตาม กฎหมายดังกล่าว

นอกจากนั้นแล้ว ในกรณีที่ข้อกำหนดในสัญญาสัมปทานอาจจะไม่มีความชัดเจนมากนักเนื่องจากถ้อยคำที่ คู่พิพาทเลือกใช้มีความคลุมเครือหรืออาจจะเป็นกรณีที่คู่พิพาทไม่ได้ตกลงกำหนดไว้โดยเฉพาะเนื่องจากเป็นกรณีที่อยู่ นอกเหนือจากความคาดหมายของคู่พิพาทในขณะที่ทำสัญญาหรือคู่พิพาทไม่สามารถหาข้อตกลงในเรื่องดังกล่าวได้ อนุญาโตตุลาการจะต้องพิจารณาว่าในเรื่องดังกล่าวมีธรรมเนียมปฏิบัติทางการค้าอย่างไรบ้างและอนุญาโตตุลาการควร จะตัดสินชี้ขาดข้อพิพาทโดยอิงจากธรรมเนียมปฏิบัติทางการค้าเหล่านั้น

2. การตัดสินชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการในสัญญาสัมปทานในต่างประเทศที่ผ่านมาอนุญาโตตุลาการได้ใช้ หลักกฎหมายต่างๆ ในการอ้างอิงประกอบคำชี้ขาดแก่ข้อพิพาทในคดีต่างๆ อาทิเช่น หลักสุจริต หลักสัญญาต้องได้รับการ ปฏิบัติตามสัญญา หลักสัญญาที่ทำนอกเหนือขอบเขตอำนาจ หลักหนี้ของรัฐบาล หลักการเคารพสิทธิได้มา หลักการ คุ่มครองระหว่างประเทศซึ่งสิทธิที่ได้มา หลักละเมิด หลักลามิควรได้ หลักสิทธิในการเวนคืน หลักการชดเชยค่าทดแทน

หลักข้อตกลงชำระเงินทั้งจำนวน และหลักการชดเชยค่าเสียหาย เป็นต้น ซึ่งหลักกฎหมายดังกล่าวได้กลายเป็นบรรทัดฐานที่สำคัญในการปรับใช้กฎหมายในเวลาต่อมา

ทั้งนี้การวินิจฉัยคดีพิพาทโดยอาศัยหลักกฎหมายดังกล่าวข้างต้นก็มิได้มีลักษณะการวินิจฉัยที่แยกกันอย่างเด็ดขาด ส่วนใหญ่มักจะมีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันอยู่ เช่น หลักสัญญาต้องได้รับการปฏิบัติตามสัญญา(Pacta Sunt Servanda) อันถือเป็นหลักกฎหมายระหว่างประเทศที่ได้รับการยอมรับโดยนานาอารยประเทศที่ไม่สามารถโต้แย้งได้ หลักนี้มักจะถูกใช้ประกอบกับหลักสุจริต(Good Faith) อยู่เสมอเพื่อค้นหาเจตนาที่แท้จริงของคู่สัญญา ซึ่งหลักสุจริตถือเป็นพื้นฐานของระบบกฎหมายทุกระบบ สารสำคัญของหลักนี้คือการที่คู่สัญญาต้องปฏิบัติตามสัญญาที่สอดคล้องกับเจตนารมณ์อันแท้จริงร่วมกันในขณะที่ทำสัญญา และเมื่อมิได้มีการปฏิบัติตามสัญญาผลที่เกิดตามมาทั้งสองประการ ประการแรกคือถือเป็นการไม่ปฏิบัติตามสัญญาที่เป็นการผิดกฎหมาย และประการที่สองถือเป็นการไม่ปฏิบัติตามสัญญาโดยผลการการไม่ปฏิบัติตามสัญญาที่เป็นการผิดกฎหมาย(“Unlawful” Non-performance) หรือที่เรียกว่าเป็นการละเมิดที่จะต้องมีการชดเชยความเสียหายก็จะต้องนำหลักการละเมิด(Wrongful Acts) และหลักการชดเชยค่าทดแทน(Compensation) มาวินิจฉัยต่อไปว่าจะมีการชดเชยความเสียหายอย่างไร กล่าวคือ อาจกระทำในรูปของการกลับสู่สถานะเดิม หรือถ้าการกลับคืนสู่สถานะเดิมเป็นไปไม่ได้ การชดเชยความเสียหายอาจกระทำในรูปของค่าเสียหายที่เป็นเงิน เป็นต้น ส่วนการไม่ปฏิบัติตามสัญญาโดยผลการ(“Arbitrary” Non-performance) โดยให้เหตุผลทางด้านสาธารณะประโยชน์หรือเกี่ยวแก่ความจำเป็นของรัฐในทางเศรษฐกิจ และการเลือกปฏิบัติระหว่างคนชาติรัฐและคนชาติรัฐอื่นที่เป็นความเสียหายต่อคนชาติรัฐอื่น ก็ต้องอาศัยหลักสิทธิในการเวนคืน(The Right of Expropriation) อันเป็นอำนาจอธิปไตยของรัฐที่จะใช้สิทธิเหนือบุคคลทุกคน และทรัพย์สินที่อยู่ในอาณาเขตของรัฐ หรือที่เรียกว่าสิทธิในการคุ้มครองตนเองของรัฐ ซึ่งยอมให้รัฐส่งเสริมสวัสดิภาพและความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของประชาชนของรัฐได้ จากนั้นจึงนำหลักการชดเชยค่าทดแทน(Compensation) มาวินิจฉัยต่อไป

3. การตัดสินชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการในสัญญาสัมปทานในประเทศไทย หลักกฎหมายที่มาจากคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการในคดีเกี่ยวกับสัญญาสัมปทานยังมีไม่มากนัก แต่ก็มีแนวทางที่เป็นหลักกฎหมายบางส่วนคล้ายคลึงกับในต่างประเทศ เช่น หลักสุจริต หลักสัญญาต้องได้รับการปฏิบัติตามสัญญา และ หลักสิทธิในการเวนคืน เป็นต้น และกรณีข้อพิพาทจากสัญญาสัมปทานของรัฐเกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะ ข้อพิพาทดังกล่าวไม่ควรนำวิธีการอนุญาโตตุลาการมาใช้ เนื่องจากจะขัดกับหลักกฎหมายมหาชนของไทยที่ถือว่าสัญญาสัมปทานเป็นสัญญาทางปกครอง ซึ่งการวินิจฉัยชี้ขาดควรต้องคำนึงถึงหลักการต่างๆ ในกฎหมายปกครองประกอบด้วย อย่างไรก็ตาม การที่คำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการในสัญญาสัมปทานของรัฐจะถูกศาลเพิกถอนโดยวางหลักกฎหมายและการปรับใช้กฎหมายใหม่ ดังนั้น การปรับใช้กฎหมายนอกจากอาศัยแนวคำชี้ขาดที่อนุญาโตตุลาการวางไว้แล้วยังต้องอาศัยหลักกฎหมายที่มาจากคำพิพากษาของศาลฎีกาหรือศาลปกครองมาประยุกต์และปรับใช้ รวมถึงอาศัยหลักกฎหมายและการปรับใช้กฎหมายที่มาจากคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการในสัญญาสัมปทานในต่างประเทศเป็นแบบอย่าง

อย่างไรก็ตามจากการศึกษา ยังพบอีกว่า หากเป็นกรณีที่เอกชนต่างชาติเข้ามารับสัมปทานจากรัฐและได้รับการคุ้มครองภายใต้ความตกลงเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองการลงทุนของไทย (BITs) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสัมปทานการลงทุนในโครงการสาธารณูปโภคขนาดใหญ่ที่ต้องใช้เงินลงทุนจำนวนมาก ดังเช่น กรณีคดีพิพาทระหว่างรัฐบาลไทยกับ Walter Bau AG (คดีดอนเมืองโทลล์เวย์) ก็ควรจะคำนึงถึงหลักการภายใต้ความตกลงฯ ดังกล่าวด้วย โดยเฉพาะหลักการเวนคืนและหลักปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียมกันด้วย เนื่องจากการไม่เคารพต่อความตกลงฯ ดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศหรือความมั่นใจที่จะเข้ามาลงทุนของเอกชนต่างชาติได้

อภิปรายผลการวิจัย

1. แนวทางในการออกกฎหมายเกี่ยวกับสัมปทานเพื่อแก้ปัญหาการระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการในสัญญาสัมปทานในประเทศไทย

1.1 เหตุผลและความจำเป็น

ประการแรก ปัญหาในทางปฏิบัติที่ผ่านมา ประเทศไทยยังคงมีปัญหาเกี่ยวกับการระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างในหลายคดี เช่น คดีไอทีวี คดีค่าโง่ทางด่วน เป็นต้น จากการศึกษาพบว่าสาเหตุที่คำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการถูกศาลเพิกถอนนั้น มาจากการที่อนุญาโตตุลาการไม่เข้าใจหน้าที่อันแท้จริง นอกจากนั้น ปัญหาการระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการในประเทศไทยยังมีปัญหาในทางปฏิบัติอันเนื่องมาจากการที่หน่วยงานรัฐไม่ยอมรับคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการ โดยยื่นคำคัดค้านคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการต่อศาลตามช่องทางที่พระราชบัญญัติอนุญาโตตุลาการ พ.ศ.2545 เปิดช่องเอาไว้ให้ ทำให้เอกชนที่จะเข้ามาเป็นคู่สัญญากับหน่วยงานของรัฐขาดความมั่นใจเนื่องจากหน่วยงานรัฐไม่ยอมรับคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการในคดีที่หน่วยงานของรัฐแพ้คดี

ประการที่สอง ความต้องการเงินลงทุน ความรู้ เทคโนโลยี และวัสดุอุปกรณ์จากต่างประเทศ เพื่อนำมาพัฒนาประเทศ โครงการสาธารณูปโภคพื้นฐานขนาดใหญ่เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะผลักดันให้ประเทศไทยมีความเจริญทัดเทียมนานาชาติอารยประเทศได้ แต่โครงการเหล่านี้ส่วนใหญ่มักมีมูลค่าการลงทุนสูงและต้องพึ่งพาเทคโนโลยีจากต่างประเทศ ดังนั้น ประเทศไทยควรจะต้องมีความชัดเจนในเรื่องสัมปทาน ทั้งวิธีการให้สัมปทาน การเข้าทำสัมปทาน การดำเนินการตามสัมปทาน รวมถึงการระงับข้อพิพาทที่อาจเกิดขึ้นจากสัมปทานดังกล่าว โดยเฉพาะการแก้ปัญหาการพิจารณาชี้ขาดโดยอนุญาโตตุลาการไทย เพื่อให้เกิดความชัดเจนเป็นที่ยอมรับและมีความน่าเชื่อถือ ซึ่งการที่ประเทศไทยจะมีกฎหมายเป็นการเฉพาะเกี่ยวกับสัมปทาน(Concession Law) ก็จะมีส่วนช่วยส่งเสริมและสนับสนุนการเข้ามาลงทุนดำเนินกิจการสัมปทานในโครงการสาธารณูปโภคพื้นฐานดังกล่าวข้างต้นให้เป็นไปอย่างราบรื่น

ประการที่สาม แนวโน้มการดำเนินการสัมปทานที่จะมีบทบาทมากขึ้นในอนาคต ที่ผ่านมามีประเทศไทยเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจด้วยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานมาโดยตลอด นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504 -2509) เป็นต้นมา ซึ่งแผนพัฒนาฯ ดังกล่าวใช้หลักแนวคิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Development with growth) โดยเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (คมนาคมขนส่ง โทรคมนาคม เชื้อเพลิงเพื่อชลประทาน และไฟฟ้า รวมทั้งสาธารณูปการต่างๆ) เป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจ และจากการสัมมนาวิชาการประจำปี 2551 เรื่อง “ระบบการกำกับดูแลกิจการสาธารณูปโภคไทยมีอะไรน่าเป็นห่วง” จัดโดยสถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทยร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ก็ได้รายงานว่าผลการศึกษานับตั้งแต่ปี พ.ศ.2534 รัฐบาลไทยมีนโยบายที่ชัดเจนในการส่งเสริมให้ภาคเอกชนมีบทบาทในการให้บริการสาธารณูปโภคพื้นฐานมากขึ้น ภายใต้ระบบสัมปทานหรือการร่วมทุนกับรัฐวิสาหกิจ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าควรปรับแก้ที่เศรษฐกิจไทยยังคงต้องพึ่งพาเศรษฐกิจภายนอกประเทศ ทั้งการส่งออกสินค้า การลงทุน และการนำเข้าพลังงานจากต่างประเทศอย่างมากเหมือนอย่างในปัจจุบัน โดยเฉพาะความต้องการด้านการลงทุนจากต่างประเทศ ดังนั้น คาดว่าแนวโน้มการให้สัมปทานในอนาคตก็น่าจะยังมีบทบาทที่สำคัญต่อไป

1.2 การสร้างกฎหมายเพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาการระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการในสัญญาสัมปทานของรัฐในประเทศไทย

การสร้างกฎหมายเพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาการระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการในสัญญาสัมปทานของรัฐในประเทศไทยนั้น ผู้วิจัยได้อาศัยการศึกษาเปรียบเทียบกับรูปแบบการระงับข้อพิพาทในต่างประเทศเป็นแบบอย่าง

แล้วพิจารณาเลือกรูปแบบที่คาดว่าจะมีความเหมาะสมกับประเทศไทยมาใช้ ซึ่งจากการศึกษารูปแบบการใช้กฎหมายในต่างประเทศ สามารถจำแนกรูปแบบการใช้กฎหมายดังกล่าวออกได้เป็น 3 รูปแบบ หลักๆ ดังนี้

1.2.1 รูปแบบของประเทศที่มีการนำกฎหมายเกี่ยวกับสัญญาทางปกครองมาใช้

ตัวอย่างเช่น ประเทศฝรั่งเศส ซึ่งโดยปกติห้ามใช้วิธีการอนุญาตตุลาการในสัญญาทางปกครองซึ่งรวมทั้งสัญญาสัมปทานด้วย การระงับข้อพิพาทอาศักระบบศาลเป็นหลัก ระบบกฎหมายปกครองของประเทศฝรั่งเศสมีการแบ่งแยกประเภทคดีโดยอาศัย ทฤษฎีว่าด้วยอำนาจมหาชน และทฤษฎีว่าด้วยการบริการสาธารณะ คดีใดมีลักษณะเป็นคดีปกครองก็จะอยู่ในเขตอำนาจของศาลปกครองซึ่งนำหลักกฎหมายมหาชนมาใช้ หรือคดีใดเป็นคดีแพ่งก็จะอยู่ในเขตอำนาจของศาลยุติธรรมซึ่งนำหลักกฎหมายแพ่งมาใช้ ประเทศฝรั่งเศสมีกฎหมายกำหนดไว้โดยชัดแจ้งว่าสัญญาประเภทใดเป็นสัญญาทางปกครอง ซึ่งเกิดจากการพัฒนากฎหมายมหาชนมาร้อยกว่าปี แนวความคิดเกี่ยวกับสัญญาทางปกครองเป็นผลมาจาก คำพิพากษาของศาลปกครองสูงสุดที่วางหลักไว้ ทำให้การพิจารณาคดีมีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน

แต่สำหรับประเทศไทยนั้น ยังไม่ได้มีกฎหมายบัญญัติไว้ว่า ให้ใช้หลักกฎหมายใดเป็นการเฉพาะกับสัญญาสัมปทาน เหมือนดังเช่นที่มีการกำหนดไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในเรื่องเอกเทศสัญญา ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการนำรูปแบบของประเทศที่มีการนำกฎหมายเกี่ยวกับสัญญาทางปกครองมาใช้ แก่กรณีของประเทศไทยนั้น อาจจะมีแนวคิดที่ขัดแย้งกับกฎหมายอนุญาตตุลาการของไทยในปัจจุบัน เนื่องจากรูปแบบดังกล่าวไม่ยอมรับการตัดสินชี้ขาดโดยอนุญาตตุลาการแต่ให้เป็นอำนาจเฉพาะของศาลปกครองเท่านั้น เนื่องจากสัมปทานมาจากการที่รัฐมอบหมายให้เอกชนดำเนินการบริการสาธารณะแทนรัฐ จึงทำให้หากมีข้อพิพาทเกิดขึ้นควรคำนึงถึงประโยชน์สาธารณะและประโยชน์มหาชนเป็นสำคัญ ดังนั้นแนวทางระงับข้อพิพาทในสัญญาสัมปทานจึงควรอยู่ในอำนาจการพิจารณาพิพากษาของศาลปกครอง จากเหตุผลดังกล่าวจะเห็นว่ามีแนวทางที่แตกต่างจากประเทศไทยที่ยอมให้มีการระงับข้อพิพาทในสัญญาทางปกครองโดยอนุญาตตุลาการได้ ตามมาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติอนุญาตตุลาการ พ.ศ. 2545 นอกจากนี้แล้ว หากจะนำรูปแบบของประเทศที่มีการนำกฎหมายเกี่ยวกับสัญญาทางปกครองมาใช้ ประเทศไทยควรจะต้องมีการจัดทำกฎหมายเพื่อแบ่งแยกประเภทสัญญาทางปกครองให้ชัดเจนและเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ซึ่งก็คงเป็นเรื่องที่ไม่อาจกระทำได้โดยรวดเร็ว ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสัญญาสัมปทานในประเทศไทยส่วนหนึ่งมาจากการขาดความเข้าใจที่ชัดเจนในแนวคิดพื้นฐานของสัญญาสัมปทานทำให้ไม่สามารถแยกความแตกต่างระหว่างสัญญาระหว่างรัฐกับเอกชนที่มีลักษณะเป็นสัญญาในทางแพ่งกับสัญญาสัมปทานที่มีลักษณะเป็นสัญญาในทางปกครองได้ ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่ารูปแบบนี้ไม่น่าจะเหมาะสมกับประเทศไทย

1.2.2 รูปแบบของประเทศที่มีการนำหลักเกี่ยวกับประโยชน์ของสาธารณชนเข้ามาแทรกในสัญญาสัมปทาน

ตัวอย่างเช่น ประเทศอังกฤษ หรือ ประเทศสหรัฐอเมริกา หลักการพื้นฐานของสัญญาทางปกครองซึ่งรวมทั้งสัญญาสัมปทานด้วย จะเป็นไปตามหลักกฎหมายแพ่ง แต่ก็มีการนำหลักเกณฑ์พิเศษบางประการมาระบุไว้ในกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสัญญาของฝ่ายปกครองและระเบียบว่าด้วยการจัดจ้างของรัฐบาลกลางตลอดจนข้อตกลงมาตรฐานซึ่งเหมือนกับสัญญาสำหรับที่ทำการกับเอกชน หลักเกณฑ์พิเศษต่างๆ ได้แก่ หลักการเปลี่ยนแปลงข้อตกลงในสัญญาฝ่ายเดียว หลักการบอกเลิกสัญญาฝ่ายเดียว หลักการได้รับการเยียวยาแก้ไขอย่างเป็นธรรม หลักการเพื่อสังคม หลักความต่อเนื่องในการปฏิบัติตามสัญญา ใช้บังคับแก่ฝ่ายปกครอง เป็นต้น โดยในประเทศอังกฤษนั้น เมื่อเกิดข้อพิพาทขึ้นก็ต้องถูกฟ้องในศาลธรรมดา คำพิพากษาของศาลคือกฎหมาย (Case Law) ซึ่งมีความยืดหยุ่นที่จะสร้างระบบกฎหมายขึ้นมาใช้กับสัญญาระหว่างรัฐกับเอกชน และการที่รัฐจะอ้างความจำเป็นของรัฐขึ้นมาเพื่อแก้ไขสัญญาหรือว่าจะปฏิเสธไม่ปฏิบัติ

ตามสัญญา การใช้กฎหมายดังกล่าวจะต้องใช้อย่างระมัดระวังและสามารถเปลี่ยนได้ตามสภาวะการณ์เพราะคำพิพากษานั้นสามารถแก้ไขได้ง่ายกว่าการแก้กฎหมายโดยทั่วไป สำหรับในประเทศสหรัฐอเมริกา สัญญาสัมปทานมีหลักการพื้นฐานของสัญญาทางปกครองปรากฏอยู่ ซึ่งเป็นรูปแบบมาตรฐานที่ผ่านการตรวจร่างมานับร้อยปีซึ่งเป็นไปโดยผลของทฤษฎีกฎหมายจารีตประเพณีในระบบคอมมอนลอว์ (Common Law) เมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้นก็จะนำหลักกฎหมายแพ่งของเอกชนมาใช้ เนื่องจาก ตามสัญญาของฝ่ายปกครองในประเทศสหรัฐอเมริกาจึงไม่ค่อยที่จะมีความแตกต่างจากกฎหมายแพ่งของเอกชนเท่าใดนัก โดยมีการผสมผสานระหว่างกฎหมายแพ่งกับกฎหมายมหาชน

แต่สำหรับประเทศไทยนั้น ผู้วิจัยเห็นว่ายังขาดหลักกฎหมายเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง การสร้างหลักกฎหมายเกี่ยวกับสัญญาทางปกครองจึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นแต่มีอาจกระทำได้โดยเร็ว ทั้งนี้ เพราะหลักกฎหมายปกครองของประเทศใดเหมาะสมที่จะแก้ปัญหาในทางปกครองของประเทศนั้น เนื่องจากหลักกฎหมายปกครองของแต่ละประเทศจะได้รับการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงโดยการใช้ดุลพินิจในทางปกครองควบคู่ไปกับสภาพการณ์การบริหารประเทศ การนำหลักกฎหมายปกครองของประเทศอื่นมาใช้ในประเทศหนึ่งโดยปราศจากการปรับปรุงให้สอดคล้องกับการบริหารราชการแผ่นดินของประเทศนั้นเป็นเรื่องที่ไม่สามารถกระทำได้ ดังนั้น การศึกษาปัญหาของประเทศและการสร้างหลักกฎหมายปกครองเพื่อแก้ไขปัญหานี้ในทางปกครอง จึงเป็นเรื่องสำคัญ ผู้วิจัยเห็นว่าการนำรูปแบบที่มีการนำหลักเกี่ยวกับประโยชน์ของสาธารณชนเข้ามาแทรกในสัญญาสัมปทานมาใช้ ประเทศไทยจำเป็นต้องสร้างกฎหมายเกี่ยวกับสัญญาทางปกครองให้เป็นที่เรียบร้อยเสียก่อน ซึ่งศาลปกครองจำเป็นต้องพัฒนาหลักกฎหมายปกครองขึ้นมาจนเป็นที่ยอมรับ แต่ปัจจุบันประเทศไทยยังขาดหลักกฎหมายดังกล่าวอยู่ ดังนั้น รูปแบบนี้จึงไม่เหมาะสมกับประเทศไทยเช่นเดียวกัน

1.2.3 รูปแบบของประเทศที่มีกฎหมายสัมปทาน (Concession Law)

ตัวอย่างเช่น กลุ่มประเทศในยุโรปตะวันออก อาทิเช่น ประเทศบัลแกเรีย ประเทศโรมาเนีย ประเทศโครเอเชีย เป็นต้น ซึ่งจัดเป็นกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา (Developing Country) กลุ่มประเทศเหล่านี้ต้องดำเนินนโยบายปฏิรูปประเทศในการเข้าเป็นสมาชิกสหภาพยุโรป หรือ EU จึงจำเป็นต้องเร่งพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ ตามกรอบที่ EU กำหนดไว้ เช่น ประเทศบัลแกเรียมีการดำเนินนโยบายด้านต่างประเทศที่มุ่งเน้นการลงทุนจากต่างประเทศให้เข้ามาลงทุนในประเทศของตนให้มากขึ้น โดยเฉพาะในด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานต่างๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาประเทศที่รวดเร็ว ส่วนประเทศโรมาเนียก็มีการปฏิรูประบบเศรษฐกิจเพื่อให้พร้อมในการเข้าเป็นสมาชิกสหภาพยุโรปเช่นเดียวกัน ซึ่งจะทำให้โรมาเนียได้รับเงินช่วยเหลือทางการเงินหลายร้อยล้านยูโร ความช่วยเหลือในการพัฒนาระบบขนส่งและสาธารณูปโภค รวมทั้ง เงินลงทุนจากประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป ซึ่งโรมาเนียต้องแก้ปัญหาการขาดความชัดเจนด้านกฎหมาย ปัญหาด้านศุลกากร และปัญหาคอร์รัปชัน ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการระดมทุนจากต่างประเทศ สำหรับประเทศโครเอเชีย ก็ได้มีการปฏิรูปเศรษฐกิจโดยส่งเสริมให้เอกชนเข้ามามีบทบาทในทางเศรษฐกิจมากขึ้น ออกกฎหมายเพื่อส่งเสริมการค้าการลงทุนจากต่างประเทศ รวมถึงการเร่งแปรรูปรัฐวิสาหกิจ สิ่งทีกล่าวมาเหล่านี้ก็นำมาซึ่งการออกกฎหมายด้านต่างๆ โดยเฉพาะการออกกฎหมายสัมปทาน (Concession Law) เพื่อควบคุมการทำธุรกิจสัมปทานของประเทศเหล่านี้

ผู้วิจัยเห็นว่า ในอนาคตแนวโน้มการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจจะยังมีความสำคัญมากขึ้น เพื่อผลประโยชน์ในด้านการค้า การลงทุน และด้านอื่นๆ ในการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจซึ่งประเทศสมาชิกมีพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน ประเทศสมาชิกแต่ละประเทศจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกระบวนในการบริหารจัดการเศรษฐกิจภายในประเทศของตน ทั้งด้านการค้า การลงทุน การเงิน สิ่งแวดล้อม และสังคมเพื่อการจัดระเบียบใหม่ของกลุ่มฯ ซึ่งครอบคลุมถึงการออกกฎ ระเบียบด้านการค้า การลงทุน การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา ความร่วมมือระหว่างประเทศ

The 2nd STOU Graduate Research Conference

และการกำกับดูแลด้านการเงินที่เข้มงวดมากขึ้น โดยเฉพาะการลงทุนพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐานด้านต่างๆ ที่เน้นสร้างความโปร่งใส สำหรับในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนามักจะมีการออกกฎหมายสัมปทานขึ้นมาเพื่อรองรับการพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐานเหล่านั้น เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้แก่นักลงทุนต่างประเทศ ดังนั้น ในส่วนของประเทศไทยซึ่งในอนาคตจะมีการรวมกลุ่มในภูมิภาคเอเชีย ภายใต้กรอบการค้าเสรีของอาเซียนกับจีน ญี่ปุ่น และอินเดีย และการเป็นประชาคมอาเซียนในปี 2558 รวมทั้งกรอบความร่วมมืออื่นๆ อาทิ กรอบความร่วมมือเอเชีย-แปซิฟิก จะมีผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของไทยซึ่งต้องมีความพร้อมในหลายด้าน โดยเฉพาะการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและกฎระเบียบในการบริหารจัดการต่างๆ ประกอบกับประเทศไทย ซึ่งจัดเป็นกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนาและมีนโยบายสนับสนุนการลงทุนจากต่างประเทศเหมือนดังเช่นกลุ่มประเทศยุโรปตะวันออก ก็น่าจะนำแบบอย่างการออกกฎหมายสัมปทาน (Concession Law) มาใช้เช่นเดียวกัน เนื่องจากการใช้กฎหมายสัมปทาน (Concession Law) เป็นศูนย์กลางในเรื่องสัมปทานทั้งหมดจะเป็นการง่ายต่อการทำความเข้าใจของคนทั่วไป โดยเฉพาะนักลงทุนที่ต้องการเข้ามาลงทุนในประเทศไทย ทำให้สามารถคาดหมาย และตัดสินใจเข้ามาลงทุนในประเทศไทยได้ง่ายขึ้น

นอกจากนี้ ผู้วิจัยมีข้อคิดเห็นเพิ่มเติมว่าในมุมมองของนักลงทุนต่างชาติแล้ว ย่อมต้องการความชัดเจนของกฎหมาย ทั้งในเรื่องของอำนาจของผู้ให้สัมปทาน รวมทั้งการกำหนดชนิดของกิจการสาธารณูปโภคที่ให้สัมปทานอย่างชัดเจน และการได้รับความเป็นธรรมในการเข้ารับสัมปทาน ซึ่งสอดคล้องกับ Recommendation 1-5 และ Model provision 3 ของ UNCITRAL ที่เห็นว่ารัฐผู้ให้สัมปทานควรมีกฎหมายที่กำหนดอย่างชัดเจนว่าหน่วยงานของรัฐใดบ้างที่มีอำนาจในการให้สัมปทานและเข้าทำสัญญาสัมปทาน โดยรัฐอาจกำหนดรายชื่อหน่วยงานของรัฐที่มีอำนาจให้สัมปทานหรือมีอำนาจในการเข้าทำสัมปทาน รวมทั้งการกำหนดชนิดของกิจการสาธารณูปโภคที่ให้สัมปทานอย่างชัดเจน ดังนั้น การมีกฎหมายสัมปทาน หรือกฎหมายใดๆ ที่บัญญัติถึงอำนาจที่ชัดเจนของหน่วยงานรัฐในการเข้าทำสัญญาสัมปทานก็ย่อมเป็นสิ่งที่สร้างความมั่นใจให้กับผู้ลงทุนต่างชาติ และเนื่องจากการดำเนินกิจการโครงการสาธารณูปโภคพื้นฐานในโครงการขนาดใหญ่เป็นสิ่งที่ต้องใช้เงินลงทุนค่อนข้างสูง ผู้ลงทุนต่างชาติจึงต้องการความมั่นใจว่าจะได้รับความเป็นธรรมในการเข้ารับสัมปทาน ซึ่งสิ่งที่สามารถแสดงให้เห็นถึงความเป็นธรรมในการเข้ารับสัมปทาน คือ การมีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนแน่นอนเกี่ยวกับการให้สัมปทานและวิธีการคัดเลือกผู้รับสัมปทานมีความโปร่งใสตลอดจนการมีมาตรการในการให้ความคุ้มครองจากการแทรกแซงของรัฐบาลหรือการทุจริตคอร์รัปชันซึ่งสอดคล้องกับ Model provision 5 ของ UNCITRAL ที่เห็นว่ารัฐควรมีกฎหมายที่ชัดเจนที่กำหนดวิธีการคัดเลือกผู้รับสัมปทานว่าจะมีการดำเนินการอย่างไร ซึ่งควรแสดงให้เห็นถึงกระบวนการที่โปร่งใสและมีประสิทธิภาพในการแข่งขัน

ผู้วิจัยจึงเห็นว่ารูปแบบของการมีกฎหมายสัมปทาน (Concession Law) โดยเฉพาะ น่าจะเหมาะสมกับประเทศไทยมากกว่ารูปแบบอื่น และสอดคล้องกับ Model Law ของ UNCITRAL

ข้อเสนอแนะ

1. แนวทางแก้ไขปัญหการระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการในสัญญาสัมปทานในประเทศไทยควรมีการสร้างกฎหมายสัมปทาน (Concession Law) ขึ้นมาเพื่อควบคุมดูแลการให้สัมปทานของภาครัฐ โดยจะต้องมีความชัดเจนในเรื่อง 1) บทบัญญัติเกี่ยวกับแนวทางการใช้กฎหมายระงับข้อพิพาทในสัญญาสัมปทาน 2) ประเภทกิจการที่เกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะ และ 3) คำนิยามของคำว่า “ประโยชน์สาธารณะ”

อนึ่ง การสร้างกฎหมายสัมปทานให้มีความเหมาะสมและทันสมัย ในขณะที่นักกฎหมายไทยยังขาดแคลนผู้มีความเชี่ยวชาญในด้านกฎหมายมหาชน อีกทั้งการนำหลักกฎหมายปกครองของต่างประเทศมาปรับใช้จะเป็นสิ่งที่จะ

ต้องอาศัยนักกฎหมายที่มีประสบการณ์ในด้านกฎหมายมหาชนเป็นอย่างดีนั้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมว่า ในการสร้างกฎหมายสัมปทานดังกล่าว ควรมีการตั้งคณะกรรมการร่างที่ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญทั้งนักกฎหมายไทยและนักกฎหมายต่างประเทศที่มีความเชี่ยวชาญด้านกฎหมายมหาชนมาทำงานร่วมกัน นอกจากนั้น การจัดให้มีการประชุมสัมมนาวิชาการเกี่ยวกับเรื่อง “แนวทางออกกฎหมายสัมปทานที่เหมาะสมของประเทศไทย” เพื่อระดมความคิดเห็น และอภิปรายเพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน ของนักวิชาการ นักกฎหมายไทย และบุคคลที่เกี่ยวข้อง ก็น่าจะเป็นประโยชน์และก่อให้เกิดสำหรับการออกกฎหมายสัมปทานดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการร่างกฎหมายสัมปทานเรียบร้อยแล้ว อาจจะมีการจัดให้มีการประชุมสัมมนาวิชาการอีกครั้ง เพื่อการตรวจสอบว่าร่างกฎหมายดังกล่าวมีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้จริงหรือไม่ ก็จะเป็นการดี

2. แนวทางสร้างกฎหมายให้อนุญาตตุลาการใช้เป็นแนวทางประกอบการพิจารณาคดีเมื่อเกิดข้อพิพาทในสัญญาสัมปทานของรัฐ

ควรมีการนำแนวทางหลักกฎหมายที่สำคัญที่ได้จากการระงับข้อพิพาทโดยอนุญาตตุลาการในสัญญาสัมปทานต่างประเทศที่มีการพัฒนามาอย่างยาวนาน รวมถึงที่ได้จากการระงับข้อพิพาทในประเทศมาใช้ประกอบกัน โดยเฉพาะหลักกฎหมายมหาชนเพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ เพื่อนำมาสร้างหลักกฎหมายและนำมาบัญญัติไว้ในกฎหมายสัมปทาน

3. แนวทางปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับการระงับของพิพาทของอนุญาตตุลาการในสัญญาสัมปทานของรัฐ

ควรมีการปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติอนุญาตตุลาการ พ.ศ.2545 ให้มีความชัดเจน ดังนี้

3.1 ประเภทข้อพิพาทในสัญญาสัมปทานที่สามารถใช้วิธีการอนุญาตตุลาการได้

ควรมีการแยกข้อสัญญาที่เกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะและข้อสัญญาทั่วไปออกจากกัน และควรกำหนดให้รัฐสามารถระงับข้อพิพาทโดยวิธีอนุญาตตุลาการได้เฉพาะข้อสัญญาในทางแพ่งทั่วไป แต่หากเป็นข้อสัญญาอันเกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะ ให้พิจารณาว่าเป็นข้อสัญญาที่เกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะทางตรง หรือข้อสัญญาที่เกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะทางอ้อม และกำหนดให้รัฐสามารถระงับข้อพิพาทโดยวิธีอนุญาตตุลาการได้เฉพาะข้อสัญญาที่เกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะทางอ้อมเท่านั้น แต่หากเป็นข้อสัญญาอันเกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะทางตรง รัฐย่อมมีอำนาจบังคับให้เป็นไปตามสัญญาได้โดยตรง เพื่อประโยชน์ของประชาชนเป็นสำคัญ (ข้อสัญญาที่เกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะทางอ้อม ได้แก่ ข้อพิพาทซึ่งเมื่อผู้รับสัมปทานกระทำหรือไม่กระทำการในการจัดทำกิจการที่เกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะนั้นๆ แล้ว ไม่ไปกระทบสิทธิของประชาชนผู้ใช้ประโยชน์จากบริการสาธารณะหรือสาธารณูปโภคนั้นโดยตรง เช่น ข้อพิพาทเรื่องค่าตอบแทนที่จะได้รับจากการปฏิบัติตามสัญญา ระยะเวลาในการปฏิบัติตามสัญญา อันเป็นเงื่อนไขในการกำหนดค่าตอบแทนที่จะได้รับจากการปฏิบัติตามสัญญา และค่าเสียหายที่เกิดจากการไม่ปฏิบัติตามสัญญา เป็นต้น)

3.2 ข้อพิพาทที่เป็นข้อห้ามใช้วิธีการอนุญาตตุลาการ

ได้แก่ ข้อพิพาทที่เกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะทางตรง รวมถึงข้อพิพาทที่ขัดต่อหลักความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน การตัดสินข้อพิพาทลักษณะนี้ควรเป็นหน้าที่ของศาลปกครองเท่านั้น ข้อพิพาทที่เกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะข้างต้น เป็นข้อพิพาทที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนโดยตรง กล่าวคือ ข้อพิพาทที่เมื่อผู้รับสัมปทานกระทำหรือไม่กระทำการในการจัดทำกิจการที่เกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะนั้นๆ แล้วไปกระทบสิทธิของประชาชนซึ่งเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากบริการสาธารณะนั้นๆ โดยตรง กรณีนี้ไม่สามารถดำเนินการโดยอนุญาตตุลาการได้ แต่ควรเป็นหน้าที่ของศาลปกครอง

3.3 คุณสมบัติของอนุญาโตตุลาการ

ควรเป็นคณะอนุญาโตตุลาการ จำนวนไม่น้อยกว่า 3 คน ซึ่งคณะอนุญาโตตุลาการดังกล่าวต้องประกอบไปด้วยอนุญาโตตุลาการหนึ่งคนที่มีความรู้หรือประสบการณ์เกี่ยวกับกิจการบริการและสาธารณูปโภคพื้นฐานขนาดใหญ่ในสาขาที่ตนเองจะต้องวินิจฉัยชี้ขาดนั้น และอนุญาโตตุลาการอีกหนึ่งคนควรเป็นผู้ที่มีความเข้าใจในกฎหมายมหาชนเป็นอย่างดี กล่าวคือ มีประสบการณ์ในการทำงานสายกฎหมายมหาชนนานพอสมควร ส่วนอีกคนหนึ่งมีคุณสมบัติตามที่คู่สัญญาเห็นควร และอนุญาโตตุลาการทั้งหมดต้องไม่ปรากฏว่ามีผลประโยชน์ทับซ้อนในคดี (คู่สัญญาอาจจะมีการกำหนดคุณสมบัติของอนุญาโตตุลาการเพิ่มเติมโดยละเอียดไว้ในสัญญาอนุญาโตตุลาการอีกก็ได้) ที่สำคัญคือ ผู้ที่จะทำหน้าที่เป็นอนุญาโตตุลาการไม่ควรจำกัดอยู่เพียงนักกฎหมายเท่านั้นแต่อาจเป็น วิศวกร สถาปนิก นักธุรกิจ หรือนักคิดในสาขาอาชีพอื่นๆ ที่มีความชำนาญมีประสบการณ์เกี่ยวกับปัญหาข้อพิพาทก็ได้

3.4 วิธีพิจารณาของอนุญาโตตุลาการในการระงับข้อพิพาทในสัญญาสัมปทาน

การพิจารณาโดยลับและห้ามเปิดเผยคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการนั้น เป็นการขัดลักษณะทั่วไปของสัญญาทางปกครอง ซึ่งต้องมีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายได้ทุกกระบวนการเมื่อสัญญาสัมปทานดังกล่าวกระทบประโยชน์สาธารณะ ประชาชนควรมีสิทธิตรวจสอบการพิจารณาคดีได้ สำหรับกระบวนการนำเสนอพยานหลักฐานให้ผู้กล่าวอ้างนำสืบประกอบการกล่าวอ้างของตนนั้น เอกชนซึ่งมีฐานะดีกว่าฝ่ายปกครองอยู่ในภาวะเสียเปรียบในการแสวงหาพยานหลักฐานที่อยู่ในความครอบครองควบคุมของฝ่ายปกครองมายืนยันข้อกล่าวอ้างของตน ดังนั้น ควรมีการเปิดโอกาสให้อนุญาโตตุลาการแสวงหาพยานหลักฐานเพิ่มเติมได้ ซึ่งมีลักษณะเป็นระบบไต่สวนที่ศาลปกครองยึดถือในการพิจารณาคดี

3.5 การบังคับตามคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการ

ควรที่จะกำหนดวิธีพิจารณาตรวจสอบในการเพิกถอนคำชี้ขาดอย่างเป็นเอกภาพ รวมทั้งควรมีศาลเฉพาะที่ทำหน้าที่ตรวจสอบ เพิกถอน หรือบังคับตามคำชี้ขาด หรือให้ความช่วยเหลือในการดำเนินกระบวนการพิจารณาชั้นอนุญาโตตุลาการ การยึดหลักระบบศาลแบบคู่ขนาน เป็นผลทำให้ระบบอนุญาโตตุลาการปั่นป่วน นอกจากนั้น ยังก่อให้เกิดปัญหาพิพาทอีกว่าคดีนั้นอยู่ในเขตอำนาจของศาลใด ดังนั้น ระบบการตรวจสอบโดยองค์กรตุลาการสมควรที่จะได้รับการเสริมสร้างและพัฒนาให้เกิดความเป็นเอกภาพมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

แก้วตา จิตตวิสุทธิกุล (2543) “ผลของการบังคับใช้สัญญาอนุญาโตตุลาการ: ศึกษากรณีที่มีบุคคลหลายฝ่ายผูกพันสัญญา-ธุรกิจ” วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

คัมภีร์ แก้วเจริญ (2540) “การปฏิบัติตามคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการโดยหน่วยงานภาครัฐ” ใน รวมบทความ ข้อบังคับข้อตกลงระหว่างประเทศ กฎหมายและคำพิพากษาศาลอนุญาโตตุลาการ เล่ม 2 กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์นิติ-ธรรม

ฉันทขย โรจนสโรช (2552) “รัฐกับสัญญาอนุญาโตตุลาการ” วารสารอนุญาโตตุลาการ ปีที่ 4 ประจำปี 2552: 90-92

ชวลิต เสวตสุต (2547) “สัญญาของฝ่ายปกครองในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์: ศึกษากรณีระบบกฎหมายสหรัฐอเมริกา และอังกฤษเปรียบเทียบกับระบบกฎหมายไทย” วิทยานิพนธ์ปรัชญานิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

- ธวัชชัย สุวรรณพานิช (2540) “อำนาจของอนุญาโตตุลาการในการชี้ขาดอำนาจของตนเอง” ใน รวมบทความ ข้อบังคับข้อตกลงระหว่างประเทศ กฎหมายและคำพิพากษาฎีกาเกี่ยวกับการอนุญาโตตุลาการ เล่ม 2 หน้า 52-53 กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์นิติธรรม
- นิรันดร์ บุญจิต (2526) “การระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการในสัมปทานปิโตรเลียม” วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (2529) “สัญญาทางปกครองฝรั่งเศส” วารสารกฎหมายปกครอง เล่ม 5 : 99
- พิชัยศักดิ์ หรยางกูร (2540) รวมข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการระงับข้อพิพาทในทางการค้า กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์สามย่านวิทย์พัฒนา
- พิเชษฐ คงศิลา (2548) “พระราชบัญญัติอนุญาโตตุลาการ พ.ศ.2545: ศึกษาเฉพาะกรณีมาตรา 15 การระงับข้อพิพาท” วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- โกสิน พลกุล (2546) “สัญญาทางปกครองในกฎหมายไทย” ใน เอกสารประกอบการสัมมนาและการสัมมนาเชิงปฏิบัติการเรื่อง “สัญญาทางปกครอง : การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างประเทศเกี่ยวกับสัญญาของฝ่ายปกครองและบทบาทของศาล” วันพุธที่ 12 มีนาคม 2546
- มูจลินท์ นวลนิ่ม และ ศันสนีย์ แก้วพรสวรรค์ (2553) “ความตกลงเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองการลงทุนของไทย (BITS): พันธะและนโยบาย” (จุลสาร)
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2552) “แนวคิด คำนิยาม และหลักเกณฑ์ของการอนุญาโตตุลาการ” ใน เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายธุรกิจและภาษีอากร หน่วยที่ 1-8 พิมพ์ครั้งที่ 16 หน้า 396
นนทบุรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สาขาวิชานิติศาสตร์
- ฤทัย หงส์ศิริ (2542) “การนำแนวคิดและหลักกฎหมายเกี่ยวกับสัญญาทางปกครองมาใช้บังคับแก่สัญญาสัมปทานบริการสาธารณะในประเทศไทย” วารสารกฎหมายปกครอง เล่มที่ 18 ตอนที่ 1 (เมษายน 2542): 56
- วรวิทย์ กังสศิเทียม (2544) “ปัญหาการระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการตามสัญญาทางปกครอง” วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- อนันต์ จันทรโอภากร (2537) กฎหมายว่าด้วยการระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการนอกศาล กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์นิติธรรม
- อารยา กิตติเวช (2550) “สัญญาสัมปทาน: ศึกษาเฉพาะกรณีผู้ลงทุนต่างชาติเป็นผู้รับสัมปทานในประเทศไทย”
ดุสิตปริญญาโทนิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- D.P.O'Connell. (1970). International Law Vol.2. London: Stevens & Sons. Philip C. Jessup. (1983) Transnational Law, p.202., G.R.Delaume, Transnational Contracts: Law and Practice(Dobbs Ferry: Oceana Publications, 1983), pp.15-16.
- F.A.Mann. (1959) “The Proper Law in Contracts Concluded by International Persons.” British Yearbook of International Law 35: 43 and 46.
- F.V.Garcia Amador. (1959) “State Responsibility.” Yearbook of International Law 2 : 32.
- Jimenez de Arechaga. (1978) “International Law in the Third Past Century.” Recueil des Cours de Droit International:1, 308.

Jean-Flavien Lalieue. (1964) "Contracts Between a State or a State Agency and a Foreign Company Theory and Practice: Choice of Law in a New Arbitration Case." International and Comparative Law Quarterly 13 (July 1964): 1006, 1008-1009.

Lord Macnair, Q.C. (1957) "The General Principles of Law Recognized by Civilized Nations." British Yearbook of International: 6 and 10.

D.W.Bowett. (1986) "State Contract with Aliens: Contemporary Developments on Compensation for Termination or Breach." British Yearbook of International Law 59: 54.

<http://www.nidambell.net/ekonomiz/2004q1/article2004march03p4.htm> Retrived June 8, 2011

<http://www.oknation.net/blog/attawut08/2011/08/02/entry-1> Retrived August 2, 2011

<http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?id=706> Retrived June 8, 2011

<http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?id=696> Retrived June 8, 2011

<http://elib.coj.go.th/Article/data/arbitration1.pdf> Retrived May 11, 2011